

KŘINEČ – ARCHEOLOGICKÉ OBJEVOVÁNÍ NEZNÁMÉHO HRADU

Petr Jenč – Vladimír Peša

Ke zbytku ostrůvku dávného jezera, ležícího uprostřed krásné kotliny obklopené černým lesem, přírovnal v roce 1914 Dr. Jan A. Herold ve své knížce Mnichovohradišťsko – přírodou a památkami skalní útvar Křineč u Zakopané (k. ú. Branžež). Nápadné skalisko elipsovitého půdorysu vysoké až 17 m upoutalo pozornost nejen prvních turistů a milovníků Českého ráje, ale zaujalo později i filmaře, konkrétně v roce 1968. Na vrcholu skály vznikla z kulis jakási tvrz Koleč. Film s názvem „Na Žižkově válečném voze“ režíroval Milan Vošmík a zahrála si v něm plejáda vesměs slavných hereckých tváří (F. Smolík, J. Větrovec, K. Smyczek, M. Růžek, I. Prachař, tehdy ještě 15-letý Jan Kraus, Vl. Hrubý, F. Filipovský a V. Ráž). O tom, že v místě skutečně existoval ve středověku hrad, nemohli mít filmaři ve své době ani potuchy.

Poprvé se Křineč objevuje v archeologické literatuře před 58 lety; akademik Jan Filip v Dějinných počátcích Českého ráje zmiňuje „zářezy a stopy po dřevěných stavbách“ na povrchu skal a s opatrností je přisuzuje středověku. Zdali lokalitu osobně návštívil, či zda vycházel z informací získaných od svých spolupracovníků, nevíme. V roce 1987 na Křinečské skály zavítal archeolog J. Waldhauser, který věnoval pozornost pouze nejnápadnějšímu z dochovaných objektů, nacházejícímu se na nejvyšší vrcholové plošině. Jde o tesaný objekt tvaru nepravidelného lichoběžníku o rozměrech 3 x 4 x 3,4 x 5,8 m a maximální hloubce okolo 1,7 m (bez písčité výplně cca 2 m), jež interpretujeme jako podval věžovité stavby. Movitý doklad lidských aktivit ve středověku přinesl teprve červen 1997 – dva fragmenty hrnčiny byly nalezeny P. Jenčem na vyvážce písku odtěženého při úpatí skály v souvislosti s výstavbou penzionu. V listopadu 2000 vytvořili autoři tohoto příspěvku skicu lokality, do které byly kromě výše uvedeného podvalí věže zaneseny i další tesané objekty nasvědčující vrcholně středověkému hradu. Asi nejdůležitějším se jeví rozpoznání tesaného žlabu, umožňujícího ukotvení obranné stěny (palisáda nebo tzv. polský plot). S těmito zjištěními byla seznámena veřejnost na přednáškách v České Lípě (2001) a v Mnichově Hradišti (2002). Detailní zmapování lokality s objevením řady dalších tesaných objektů původně dřevěného hradu (obr. 1) bylo provedeno ve 2. polovině roku 2003 v rámci dlouhodobého vědecko-výzkumného projektu pracoviště archeologie a speleoantropologie Vlastivědného muzea a galerie v České Lípě, oddělení hydrogeologie Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy a Správy CHKO Český ráj „Kvartérní sedimenty pískovcové krajiny středního Pojizeří a Českolipska“.

Součástí výzkumu byla i menší sondáž v prostoru hradního jádra, z níž pochází kolem 500 středověkých nálezů (zejména ze sondy 2/03) – v naprosté většině fragmentů keramických nádob, ale ojediněle i kovové artefakty (několik drobných atypických železných fragmentů, železný kroužek a podkovovitý olověný předmět s malou přímésí cínu, obr. 4: 5–6). Zajímavým zjištěním jsou nálezy většího množství cizorodých kamenů. Představují místní čedič (jeho nejbližším zdrojem byla zřejmě 800 m vzdálená a dnes již vylámaná žíla), vodou ohlazené valouny různých forem obecného křemene nebo křemenné horniny. Pochopitelně se vyskytují kusy pískovce, vzácně také železivec. Nálezy jsou do konečného zpracování uloženy ve Vlastivědném muzeu a galerii v České Lípě.

Podle rozboru bohatého keramického souboru můžeme v tuto chvíli zodpovědět otázkou týkající se doby vzniku a existence hradu. Víme, že vznikl někdy ve 2. polovině 13. století (je tedy starší než Valečov a stejně starý jako blízké dřevěné pevnosti Hynšta, Staré hrady, Drábské světničky a Klamorna), fungoval ve 14. století a snad i ve století následujícím. Zvláštní zmínku zaslouží ojedinělý, chronologicky poměrně citlivý nález většího fragmentu červeně malované konvice s třmenovým uchem a trubkovitou výlevkou, kterou datujeme do 2. poloviny 13. až počátku 14. století (za určení autoři děkují M. Nechvílemu a doc. J. Klápštěmu, obr. 4: 1). Fragment představuje zjevně import z „vyspělejšího“ prostředí hrnčířské výroby; nejbližší známá dílna produkující od 2. poloviny 13. století světlé, červeně malované zboží se nacházela v České Lípě. S časovým zařazením staršího střepového materiálu plně koresponduje radiuhlíkové datování dvou vzorků zuhelnatělého dřeva (data po dendrochronologické korekci 1113–1307 n. l. a 1097–1363 n. l.), které provedla radiuhlíková laboratoř ÚHIGUG PřF UK v Praze (J. Melková). Jestli bylo křinečské opevnění využíváno kontinuálně či bylo-li vícekrát obnovováno, nevíme. K lokalitě Křineč u Branžeže nejsou známy žádné dobové písemné prameny. Předpokládáme, že vznik hradu souvisí s kolonizací iniciovanou hradítskými cisterciáky, ostatně ve stejně době byly založeny i okolní vsi Srbsko, Branžež a nejspíše i Zakopaná. Svým charakterem a volbou polohy hrad určitě plnil funkci správního sídla drobné šlechty.

Zatím nejstarší zjištěný písemný pramen zmiňující křinečskou skálu je uveden v Knize Purkrechtní pro ves Branžež na panství Valečov a byl zapsán 31. ledna 1767. Roku 1785 je lokalita zmíněna v Knize přiznávací obce Branžežské, kde čteme „vedle Skaly Křinec“ a „Panská Skala jmenem Křinec, u Rybníka hrubyho Komarowa, neužívací a nemieřena“. Zástavba na úpatí skalního bradla je s jistotou prokazatelná až od počátku 40. let 19. století, s ní spojujeme i lomy na stavební kvádry, které zčásti zasáhly do prostoru předhradí. Bez souhlasu majitelů přístupových pozemků je tato historická památka nepřístupná a stejně jako na ostatní lokality na území CHKO Český ráj se na ní kromě zákona č. 20/87 Sb. o státní památkové péči vztahuje i zvláštní ochrana daná zákonem č. 114/1992 Sb. o ochraně přírody a krajiny. Zároveň se jedná o cennou botanickou lokalitu.

Za pilnou terénní asistenci na výzkumu v roce 2003 i následné archivní pátrání náleží velký dík panu ing. Josefu Dneboskému, CSc., za osobní účast a výpomoc děkujeme rovněž p. ing. Theodorovi Honickému z Kněžmostu (jmenovaní jsou dobrovolnými pracovníky historického oddělení Vlastivědného muzea a galerie v České Lípě). Poděkování za spolupráci patří také křinečskému chalupáři a pa-

mětníkovi p. ing. Zdeňku Mrázkovi z Tanvaldu a majiteli penzionu Křineč (Zakopaná č.p. 14) panu Erbenovi. Za rentgenfluorescenční analýzu drobného olověného předmětu náleží poděkování prom. fyz. Jaroslavu Fránovi, CSc. z oddělení jaderné spektroskopie Ústavu jaderné fyziky AV ČR.

PRAMENY

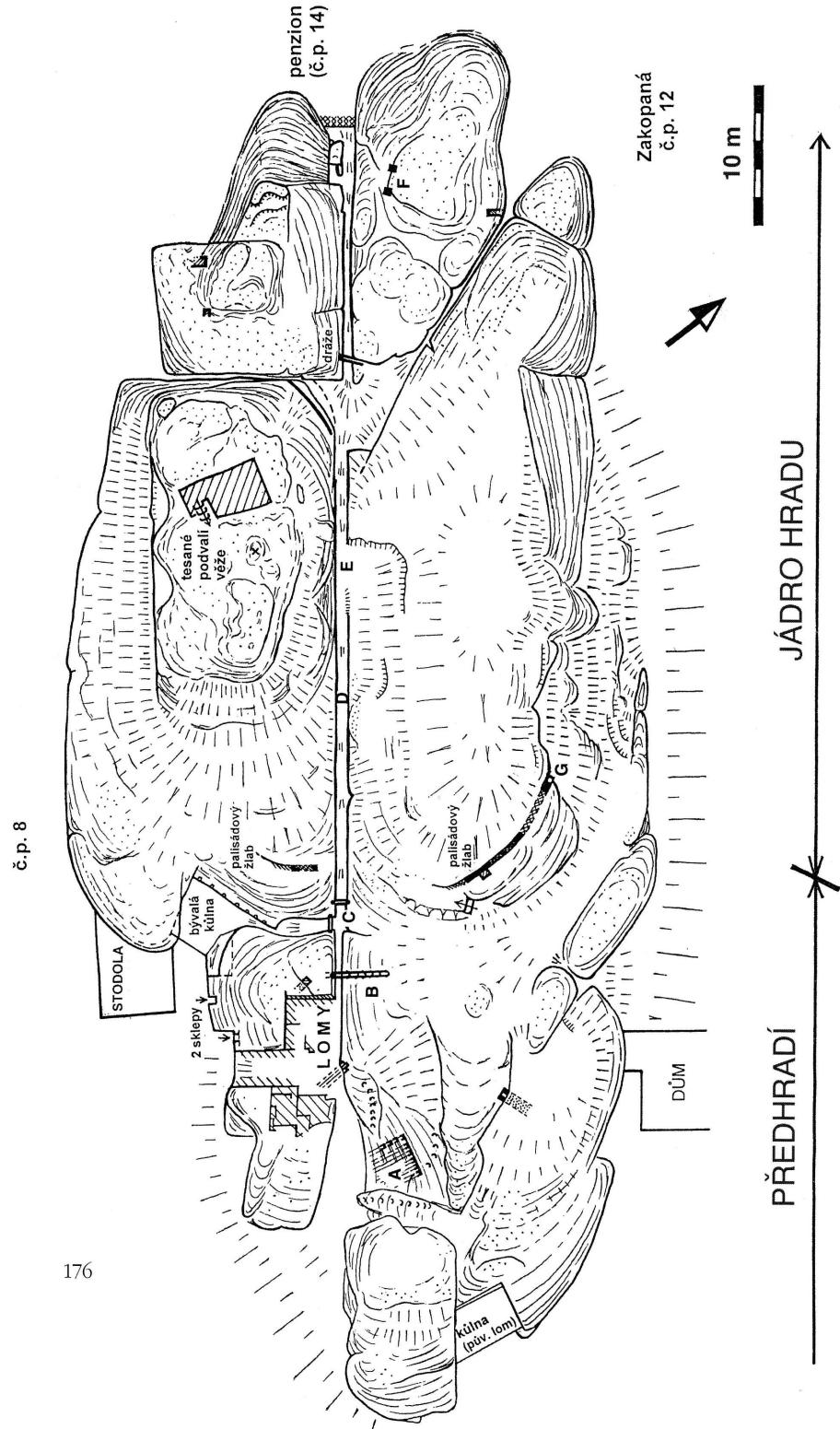
Přiznávací kniha obce Branžež 1785, Národní archiv, Josefský katastr, sign. 276, č. 368.
Purkrechtní kniha Branžeže a Zdobina 1714, Státní oblastní archiv Praha, Vs Mnichovo Hradiště, č. 3444, s. 251.

LITERATURA

- FILIP J. (1947): Dějinné počátky Českého ráje. Praha.
HEROLD J. A. (1914): Mnichovohradišsko. Přírodou a památkami. Mnichovo Hradiště.
WALDHAUSER J. (2001): Archeologické nemovité památky Mladoboleslavská. Mladá Boleslav.

SUMMARY

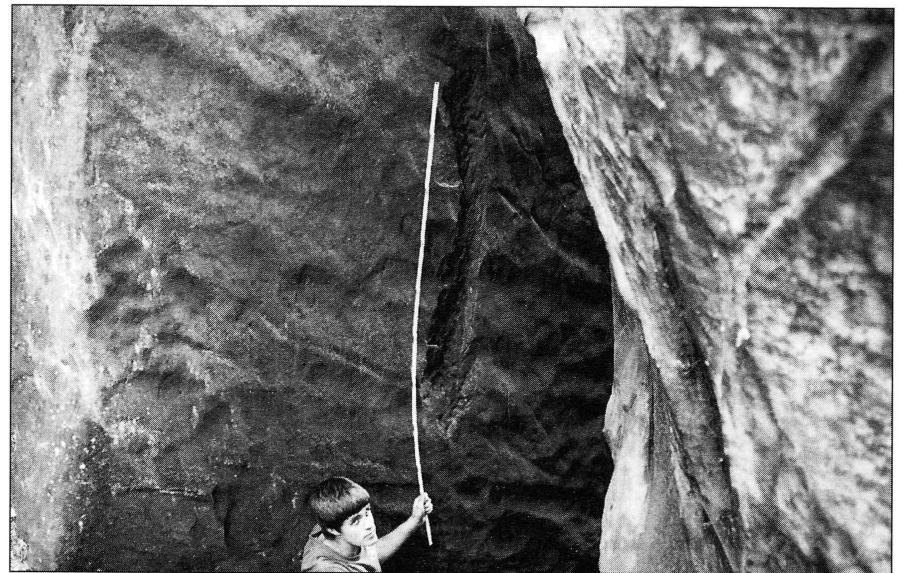
On the solitary rock of Křineč above what is now Komárovský pond, the older literature mentions carved traces of an uncertain age. Therefore the authors carried out a detailed surface survey and a small archaeological probe in 2003. These came up with the hewn foundations of a tower, the foundations of a wooden rampart, and a number of indentations from girders left by wooden fortifications and interior construction work. A probe below the topmost rock discovered medieval pottery, the odd metal object, and a large number of heterogeneous stones (local basalt, boulders smoothed by water). The pottery and two radiocarbon datings put the establishment of the castle in the second half of the 13th century; it existed in the 14th century, and possibly in the 15th century too. No written records of the locality are known. We assume that the establishment of the castle is linked with the colonisation initiated by the Cistercians from the monastery in Hradiště nad Jizerou. The surrounding villages of Srbsko, Branžež and probably Zakopaná were founded at around the same time. The nature of the castle and the place it is situated indicate that it was probably used as an administrative base for a minor nobleman.

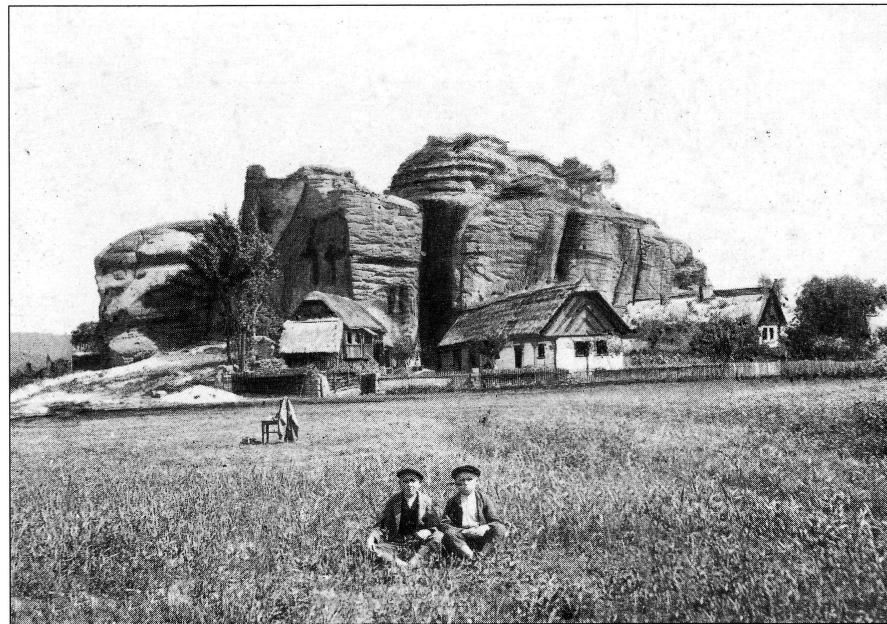
< Obr.1. Předorysný plán skalního útvaru Křineč s popisem konstrukčně významných dochovaných objektů spojovaných autory s existencí středověkého hradu (tesaný suterén věže, palisádový žlab, vertikální dráze a polohy A – C a F – G). A: relikt dřevěné stavby – tesané kapsy pro ukování podlahy; B: původně dřevěný uzávěr pukliny (pozůstatkem lúžka pro uchycení naležato poskládané kulatiny nebo trámů); C: 2 tesané kapsičky nad sebou ve dvou polohách (přepažení puklin) – pravděpodobně souvisí s hradem; D: přibližná lokalizace filmařské lávky v roce 1968 (natačení filmu Na Žižkově válečném voze); E: sondáží (2/03) odkrytá středověká nálezová situace s destrukční vrstvou tvořenou zuhelnatělým dřevem a přepálenými nebo žárem rozpukanými kameny; F: vertikální trámové dráze; G: ukování kůlu, případně trámu. Zaměřil V. Peša, kresba P. Jenč (2003).

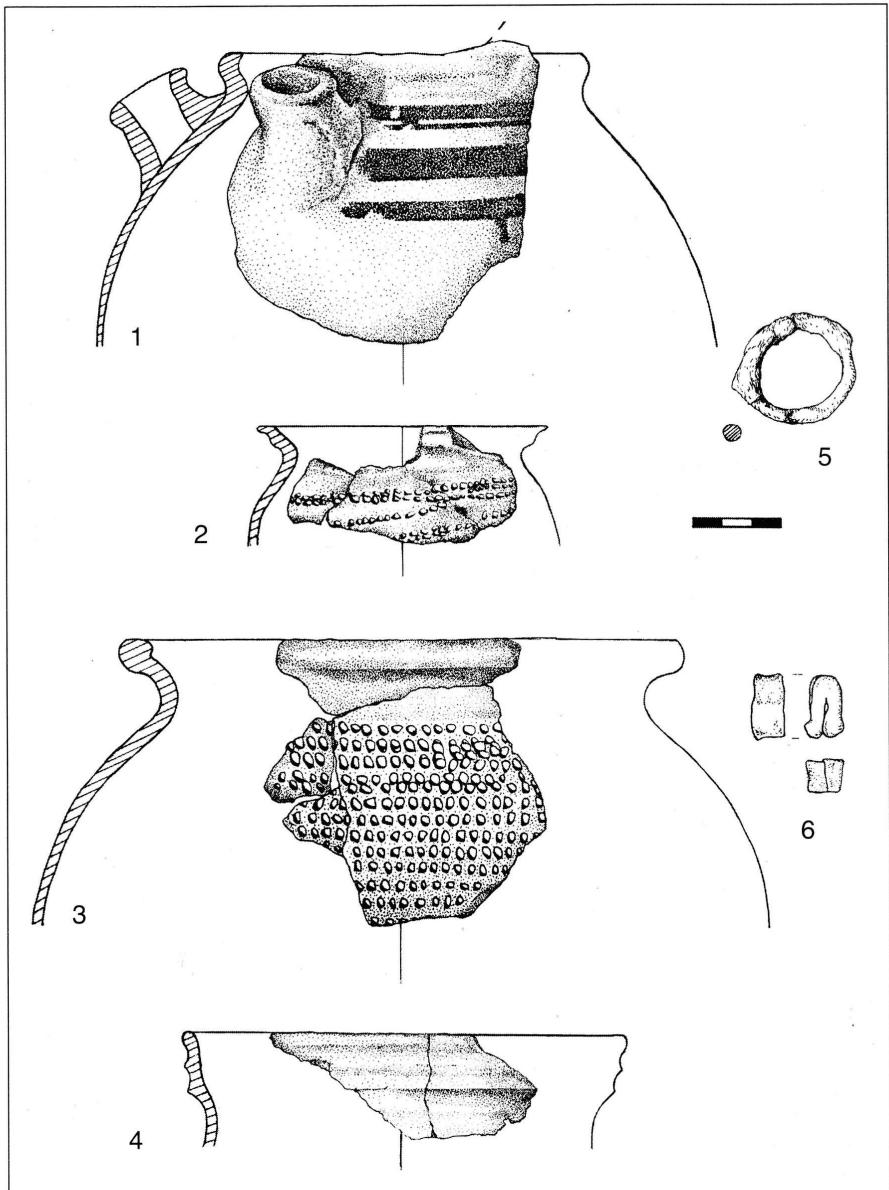
Obr. 3. Křineč – hradní skála od severu.
Foto P. Jenč, 2003

Obr. 4. Křineč – tesaná dráze pro uzavření pukliny na západní straně hradního areálu.
Foto P. Jenč, 2003

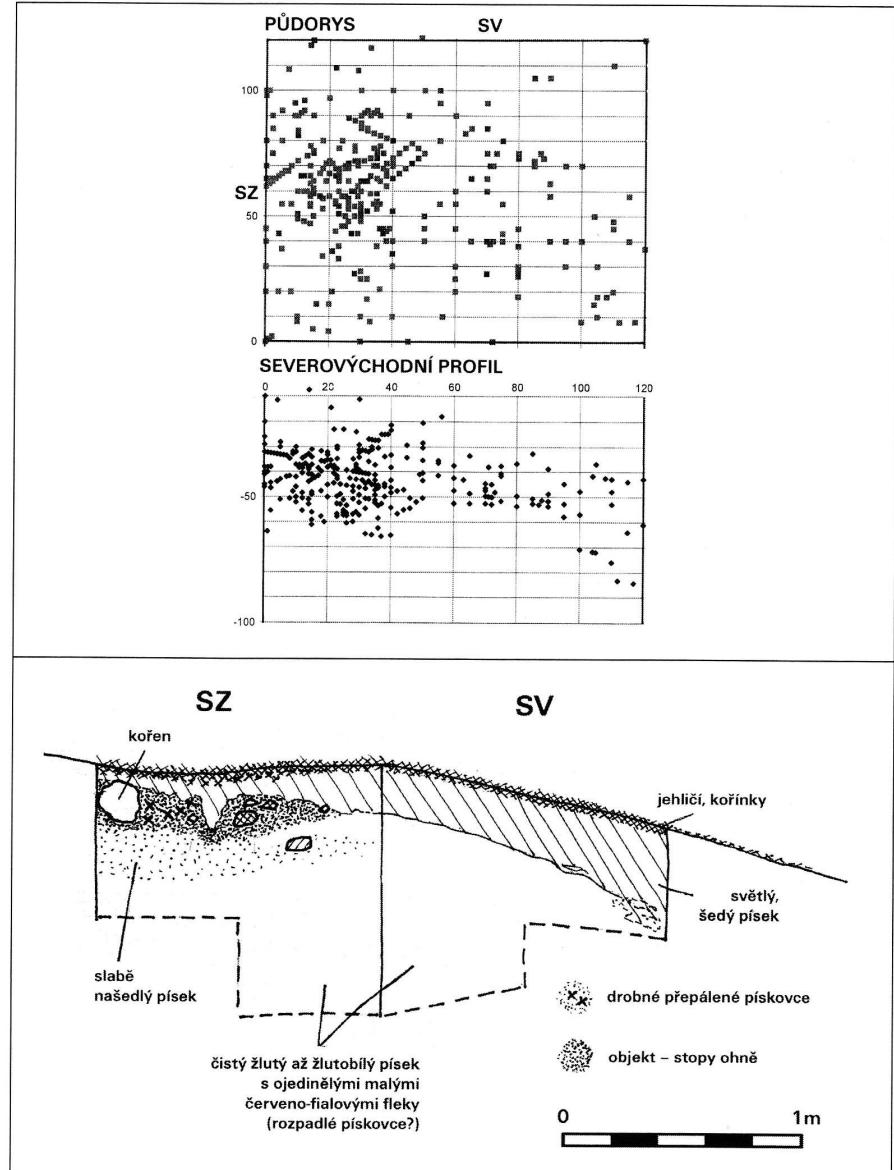

Obr. 2. Křinečské skály na retušovaném snímku z Ateliérů pro fotografii a malbu Bedřicha Ženíška v Mnichově Hradišti. Maketa pro výrobu pohlednic z roku 1921 ve sbírce Muzea města Mnichova Hradiště

Obr. 5. Křinec – ukázka středověkých nálezů ze sondy 2/03: 1-4 – fragmenty keramických nádob, 5 – železný kroužek, 6 – přehnuty pásek olova (s malou příměsi cinu). Měřítko 3 cm. Kreslil Pavel Vašiček (AVU Praha).

179

Obr. 6. Křinec – sonda 2/03 (120 x 120 cm) s vymesením všech středověkých nálezů do plochy a do bočního profilu (autor J. Dnebošský). Dole dokumentace severozápadního a severovýchodního profilu: nahoře světle šedý písek, dole žlutý písek, mezi nimi v SZ profilu vložka tmavé šedého až černého písku se stopami ohně (dokumentoval V. Peša).

180